

УДК 94:341.7(477)«1950/2000»

**ІСТОРИЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ
ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.****HISTORICAL FACTORS OF THE FORMATION OF
THE DIPLOMATIC SERVICE OF UKRAINE IN THE
SECOND HALF OF THE TWENTIETH CENTURY****Міщенко М. Г.,**аспірант кафедри міжнародних та
регіональних студій, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна),
e-mail: maykl2451@gmail.com**Mischenko M. G.,**post-graduate student of the department
of international and regional studies, National
Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine),
e-mail: maykl2451@gmail.com

Проаналізовано початки формування дипломатичного корпусу України від 1917 і до 1953 року, а також відображено різноманітні аспекти та фактори, які впливали на еволюцію дипломатичної діяльності України. Висвітлено головні причини та передумови, які сприяли розвитку дипломатичної справи в Україні. Охарактеризовано зміну статусу України у сучасній дипломатії. Визначено зростання важливості діяльності української інтелектуальної еліти щодо розбудови дипломатичного апарату УРСР та СРСР, а також вказано на вагомий внесок у створенні ООН. Розкрито значення дипломатичної діяльності Дмитра Мануїльського в контексті формування позитивного іміджу УРСР.

Ключові слова: дипломатія, УНР, ЗУНР, УРСР, СРСР, ООН, Д. Мануїльський, міжнародні відносини.

The paper analyzes the main milestones of the establishment of the diplomatic service of Ukraine in the first half of the twentieth century, as well as reflects various aspects and factors that influenced the evolution of diplomatic activity in Ukraine. The main reasons and preconditions that contributed to the development of the diplomatic affair in Ukraine are highlighted. The change of the status of Ukraine in the diplomacy of this period was characterized. The growth of the importance of the activities of the Ukrainian intellectual elite in the development of the diplomatic apparatus of the Ukrainian SSR and the USSR is determined, as well as the significant contribution to the creation of the UN and its activities by representatives of the diplomatic corps of Ukraine. The significance of Dmitry Manuisky's diplomatic activity in the context of forming a positive image of the Ukrainian SSR.

Keywords: diplomacy, UNR, ZUNR, USSR, USSR, UN, D. Manuisky, international relations.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі Україна знаходиться в активному процесі розбудови власної державності. Зв'язки України із іншими країнами та міжнародними організаціями й інституціями відбувається за допомогою якісної роботи дипломатичної служби України.

Одним із динамічних періодів розвитку української державності, який вплинув на розвиток подальшої політичної та державницької думки, а тому і на еволюцію всього дипломатичного корпусу України, пов'язаний з низкою подій першої половини ХХ століття. Зважаючи на це, варто детальніше зупинитися на розгляді історичних умов, які вплинули на становлення української дипломатії зазначеного періоду.

Метою статті є аналіз історичного процесу, який вплинув на формування дипломатичної служби України другої половини ХХ ст.

Процес розвитку української дипломатії першої половини ХХ століття відображено у роботах

вітчизняних та іноземних науковців, зокрема науковими розвідками: І. Борщак [1], І. Дацків [4], А. Дмитренко [5], В. Головченко [6], А. Зленка [7], А. Кудряченко [8], О. Кульчицької [9], Н. Ластовець [10], М. Фролова [11], В. Хімей [12], О. Штейнле [13] та інших.

На початку ХХ ст. Україна перебувала у складі Австро-Угорської та Російської імперій, а тому була обмежена у власних державотворчих процесах та витворенні своєї дипломатичної служби. Поряд із цим плеяда високоосвічених українців була задіяна на різних рівнях дипломатичних установ і представництв обох імперій. І згодом вони прийняли участь у становленні власної української дипломатії 1917–1921 рр. та виходу радянської України на міжнародну арену по завершенню Другої світової війни.

Започаткування діяльності власне української дипломатичної служби припадає на 7 листопада 1918 року. У цей день було створено дипломатичну службу УНР. Українська Народна Республіка мала дипломатичні зв'язки з Бельгією, Японією, Сербією, Італією, Румунією, Францією, Великою Британією. Першим керівником, який займався дипломатичною розбудовою УНР був Олександр Шульгин. Під його керівництвом українські дипломати вміло встановлювали дипломатичні контакти з державами Європи. Поряд із цим необхідно наголосити на тому, що представники української дипломатії УНР (М. Любинський та В. Голубович) змогли укласти Берестейський мир на вигідних для України умовах 9 лютого 1918 року [10, с. 45].

У період кінця 1917 – початку 1918 року важливою віхою української дипломатії стала розробка Народним міністерством закордонних справ законопроектів, які чітко регламентували роботу дипломатичних представництв та захищали інтереси українського населення за межами України [10, с. 46]. У другій половині 1918 року паралельно із Українською Народною Республікою розгорнули активну дипломатичну роботу й представники Західноукраїнської Народної Республіки. Відразу було визначено пріоритети формування дипломатичної служби, керівником якої було обрано секретаря закордонних справ В. Панейко. Створення дипломатичної служби ЗУНР відбувалося в умовах зовнішньої агресії Польщі на західноукраїнські землі. Активно проявили себе дипломати ЗУНР в роботі Паризької мирної конференції, де вміло скористалися з наявної ситуації та поінформували міжнародну спільноту про наявність «української проблеми» та питання розмежування Галичини [4, с. 121–122].

Варто наголосити, що Паризька мирна конференція тривала з 18 січня 1919 року по 21 січня 1920 року. Відомий український дипломат – Лозинський Михайло, влучно охарактеризував цей процес, як прагнення всього світового співтовариства, у тому числі й українського, провести конференцію на рівноправній участі всіх без винятку національних делегацій задля побудови нової системи міжнародних відносин

[6]. На цю конференцію представники українських делегацій ЗУНР та УНР прибули з єдиною метою вирішити проблеми своєї державності [4, с. 122]. Специфіка ситуації була у тому, що Антанта й США не розглядали УНР та ЗУНР в якості своїх ворогів, однак поряд із цим вони не визнавали їхнього суверенітету.

Антанта негативно ставилася до всіх дипломатичних пропозицій УНР через те, що країна підписала сепаратний Берестейський мир 1918 р. з Німеччиною та її союзниками. Поряд із цим варто зазначити, що представники УНР приймали участь в деяких засіданнях конференції, а дипломатична місія ЗУНР активно піднімала питання Східної Галичини [4, с. 123]. Складність дипломатичної ситуації українських місій полягала також і в тому, що президент головної країни – Франції, Ж. Клемансо, не вбачав інтересів Франції пов'язаних із ЗУНР, проте активно підтримував Польщу, яка з його точки зору, повинна була становити противагу Німеччині та більшовицькій Росії [11, с. 270].

У даному аспекті Галичина цікавила держави Антанти лише у контексті припинення воєнних дій між Польщею та ЗУНР на вкрай не вигідних для українців умовах, а саме закріпити за Варшавою українські території, де знаходилися об'єкти англійських та французьких капіталовкладень, зокрема Прикарпатський нафтовий басейн та Львів [4, с. 123]. Також треба відзначити чітко сплановану організаційну роботу Українського народного комітету під керівництвом П. Понятишина, щодо налагодження успішних зв'язків між ЗУНР та США. Вже під час проведення Паризької конференції українська дипломатія здобула важливу підтримку державного секретаря США – Р. Лансінга. Українські дипломати заручилися підтримкою В. Вільсона та вручили йому меморіал УНК із проханням допомогти вирішити питання УНР та ЗУНР, обґрунтовуючи свою позицію правом народів на самовизначення. Активна співпраця української дипломатії з осередком української діаспори в США мала вплив на сприйняття В. Вільсоном та Л. Джорджем ситуації пов'язаної з посиленням позиції Польщі у Східній Галичині. Така взаємодія вплинула на те, що представники США та Великої Британії, на початковому етапі не підтримали позицію Ж. Клемансо щодо посилення позиції Польщі в цьому регіоні [12].

Постійна дипломатична робота дипломатів ЗУНР дала позитивні результати. Було закріплено автономію Східної Галичини з обмеженим правом управління даним регіоном поляками під контролем Ліги Націй терміном на 25 років [6]. Однак через чотири роки представники Великої Британії, Японії, Італії та Франції остаточно віддали Східну Галичину полякам [1].

Перемога більшовиків та утворення СРСР призвело до кардинальної зміни вектора українського державотворення. Це призвело до зміни як складу, так і змісту дипломатичної служби. Були створенні нові дипломатичні представництва СРСР, а всі інші національні республіканські структури

були ліквідовані. Україна втратила своє право мати закордонні представництва, проте змогла зберегти уповноважених представників за кордоном, які по факту були повністю підконтрольні союзному центру [14, с. 207–208].

У 20–30-х роках ХХ ст. на формування державного та дипломатичного апарату вплинула загальносоюзна кадрова політика. У 1923 році Сталін висловив свою позицію стосовно підбору кадрів, націлених на беззаперечне виконання директив союзного центру. Найголовнішим критерієм відбору до лав держслужбовців було їх соціальне походження з малокваліфікованих та низькоосвічених верств суспільства через те, що при просуванні по службі, вони не становили ніякої загрози для влади, яка надала їм великі повноваження в межах своєї інституційної роботи [17, с. 203]. Позитивним винятком з даного процесу була підготовка дипломатів. Так Д. Мануїльський, який обіймав посаду заступника голови Ради Народних Комісарів та одночасно був керівником Народного Комісаріату Закордонних Справ УРСР, здобув юридичну освіту в Сорбонському університеті та знав декілька іноземних мов [16, с. 36].

Розвиток дипломатичної служби УРСР в 1944–1952 рр. був пов'язаний із особистістю Д. Мануїльського, який в цей час був керівником НКЗС УРСР. Під час Установчої конференції в Організації Об'єднаних Націй у травні 1945 року Дмитро Мануїльський наголосив на тому, що Україна може проводити дипломатичний та консульський обмін з іншими країнами [5]. Поряд із цим варто наголосити на тому, що західні країни не мали ілюзій стосовно справжніх намірів СРСР, адже союзні республіки, за їхнім спостереженням, не мали змоги вибудувати свою самостійну зовнішню та внутрішню політику, а тому всі національні республіканські НКЗС є продовженням політики Кремля [3, с. 16–17].

Новий виток розвитку дипломатичної діяльності України відбувся відповідно до умов Ялтинської конференції, коли Білоруська та Українська РСР отримали статус країн-засновниць ООН [2]. У результаті успішної діяльності українських дипломатів, 10 січня 1946 р. УРСР стала членом Економічної та Соціальної Ради ООН із визначеним терміном діяльності в один рік [9]. З 1947 року українські дипломати почали працювати в комітетах Європейської економічної комісії ООН, де відбувалися активні обговорення питань економічного характеру [3, с. 18–19]. Українська дипломатія 1948–1949 р. стала членом Всесвітньої організації охорони здоров'я. Представники української дипломатичної делегації приймали активну участь у вирішенні питань пов'язаних із боротьбою небезпечних хвороб.

Отже, перші кроки й досвід формування дипломатичної служби України в ХХ ст. був пов'язаний з періодом національно визвольних змагань 1817–1921 рр. Державні утворення ЗУНР та УНР, формуючи власні дипломатичні служби, відстоювали інтереси українців на міжнародній

арені. Однак прихід до влади більшовиків призвів до цілковитої зміни українського процесу державотворення. У 20–30-х роках ХХ століття відбулася повна перебудова дипломатичної служби та зміна кадрового складу. Новий виток розвитку української дипломатії було пов'язано із завершенням Другої світової війни. Україна стала країною-засновницею ООН та активним учасником міжнародних відносин повоєнного світу.

Список використаних джерел

1. Борщак, І., 1960. 'Відгомін УГА на Версальській конференції', *Українська галицька армія: Матеріали до історії*, Т.ІІ, Вінніпег, с.121–153.
2. Васильєва-Чекаленко, ЛД., 1998. 'Україна в міжнародних відносинах (1944–1996 рр.): навч. посібник', Київ: *Освіта*, 176 с.
3. Головченко, ВІ., 2016. 'Дмитро Мануїльський – керівник зовнішньополітичного відомства Української РСР (1944–1952 рр.)', *Актуальні проблеми міжнародних відносин. Збірник наукових праць*, Вип.127 (частина І).
4. Дацків, ІБ., 2008. 'Дипломатія ЗУНР на Паризькій мирній конференції 1919 р.', *Український історичний журнал*, №5, с.121–137.
5. Дмитренко, АА., 2013. 'Україна в міжнародних відносинах 1944–1991 рр.: історіографія проблеми', *Гуржіївські історичні читання*, Вип.6, с.38–40.
6. Дюрозель, Жан-Багіст, 2005. 'Історія дипломатії від 1919 року до наших днів', пер. з фр. Є. Марічева, П. Погорелової, В. Чайковського, К.: *Вид-во Соломії Павличко «Основи»*, 903 с.
7. Зленко, АМ., 2003. 'Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін', Харків: *Фоліо*, 559 с.
8. Кудряченко, АІ., 2016. 'Ялтинська конференція держав «великої трійки» 1945 р. і вихід України на міжнародну арену' [Електронний ресурс], *Проблеми всесвітньої історії*, №2, с.97–121.
9. Кульчицька, ОВ., 2011. 'Українська РСР в ООН: віхи історичного поступу', *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, Вип. XXXI, с.195–197.
10. Ластовець, Н., 2016. 'Повсякденність українських дипломатичних представництв періоду Директорії УНР (1919–1921 рр.): Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії', *Збірник молодих вчених*, Вип.19, с.94–103.
11. Ллойд-Джордж, Д., 1967. 'Правда о мирных переговорах', Т.1, Москва, 340 с.
12. Мегас, О., 1971. 'У порятунку Галицької України', *Альманах Українського народного союзу*, (Вінніпег), с.33–35.
13. Скрипник, ОМ., 2013. 'Історія співпраці України з ООН', *Гілея: науковий вісник*, №78, с. 99–102.
14. Стрельникова, ІЮ., 2007. 'Правове регулювання діяльності органів зовнішніх зв'язків УСРР у 1918–1922 роках', *Форум права*, №2, с.206–210.
15. Фролов, МО., 2004. 'Компартійно-радянська еліта в Україні: особливості існування та функціонування в 1923–1928 рр.', Запоріжжя: *Прем'єр*, 799 с.
16. Хімей, ВВ., 2012. 'УРСР у міжнародних відносинах періоду блокового протистояння', *Сіверянський літопис*, №5/6, с.184–190.
17. Штейнле, ОФ., 2008. '«Народжені революцією»: формування номенклатурної еліти УРСР кінця 1930-х – 1940-х років', *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*, Запоріжжя: *Просвіта*, Вип. XXIV: Соціальні та національні чинники революцій та реформ в Україні: проблеми взаємодії, с.202–205.

References

1. Borshhak, I., 1960. 'Vidgomyn UGA na Versal's'kij konferencii' (Echo of the UHA at the Versailles Conference)', *Ukrain's'ka galyc'ka armija: Materialy do istorii*, T.II, Vinnipeg, s.121–153.
2. Vasyl'jeva-Chekalenko, LD., 1998. 'Ukrain'a v mizhnarodnyh vidnosynah (1944–1996 rr.): navch. posibnyk

(Ukraine in International Relations (1944–1996): Teach. Manual)', Kyi'v: *Osvita*, 176 s.

3. Golovchenko, VI., 2016. 'Dmytro Manui'l's'kyj – kerivnyk zovnishn'opolitychnogo vidomstva Ukrain's'koi' RSR (1944–1952 rr.) (Dmitry Manuilsky – the head of the foreign policy department of the Ukrainian SSR (1944–1952))', *Aktual'ni problemy mizhnarodnyh vidnosyn. Zbirnyk naukovykh prac'*, Vyp.127 (chastyna I).

4. Dackiv, IB., 2008. 'Dyplomatiya ZUNR na Paryz'kij myrnij konferencii' 1919 r. (Diplomacy of the ZUNR at the Paris Peace Conference 1919)', *Ukrain's'kyj istorychnyj zhurnal*, №5, s.121–137.

5. Dmytrenko, AA., 2013. 'Ukrain'a v mizhnarodnyh vidnosynah 1944–1991 rr.: istoriografija problemy (Ukraine in International Relations 1944–1991: historiography of the problem)', *Gurzhii'vs'ki istorychni chytannja*, Vyp.6, s.38–40.

6. Djurozel', Zhan-Batist, 2005. 'Istorija dyplomatii' vid 1919 roku do nashykh dniv (History of diplomacy from 1919 to the present)', per. z fr. Je. Maricheva, P. Pogorjelovoi', V. Chajkovs'kogo, K.: *Vyd-vo Solomii' Pavlychko «Osnovy»*, 903 s.

7. Zlenko, AM., 2003. 'Dyplomatiya i polityka. Ukrain'a v procesi dynamichnyh geopolitychnykh zmin (Diplomacy and politics. Ukraine in the process of dynamic geopolitical changes)', Harkiv: *Folio*, 559 s.

8. Kudrjachenko, AI., 2016. 'Jaltyn's'ka konferencija derzhav «velykoi' trijky» 1945 r. i vyhid Ukrain'ny na mizhnarodnu arenu (The Yalta Conference of the «Great Three» States of 1945 and the withdrawal of Ukraine into the international arena)' [Elektronnyj resurs], *Problemy vsesvitn'oi' istorii*, №2, s.97–121.

9. Kul'chyc'ka, OV., 2011. 'Ukrain's'ka RSR v OON: vihy istorychnogo postupu (Ukrainian SSR in the UN: milestones of historical progress)', *Naukovi praci istorychnogo fakul'tetu Zaporiz'kogo nacional'nogo universytetu*, Vyp. XXXI, s.195–197.

10. Lastovec', N., 2016. 'Povsjakdennist' ukrain's'kyh dyplomatychnykh predstavnytvc'v periodu Dyrektorii' UNR (1919–1921 rr.): Aktual'ni problemy vitchyznjanoi' ta vsesvitn'oi' istorii' (Everyday life of the Ukrainian diplomatic representations of the period of the Directory of the UNR (1919–1921): Actual problems of national and world history)', *Zbirnyk molodyh vchenyh*, Vyp.19, s.94–103.

11. Lloid-Dzhordzh, D., 1967. 'Pravda o mirnyh peregovorah (The truth about peace talks)', T.1, Moskva, 340 s.

12. Megas, O., 1971. 'U porjatunku Galyc'koi' Ukrain'ny (In the salvation of Galician Ukraine)', *Al'manah Ukrain's'kogo narodnogo sojuzu*, (Vinnipeg), s.33–35.

13. Skrypnyk, OM., 2013. 'Istorija spivpraci Ukrain'ny z OON (History of Ukraine's cooperation with the United Nations)', *Gileja: naukovyj visnyk*, №78, s. 99–102.

14. Strjel'nykova, IJu., 2007. 'Pravove reguljuvannja dijaj'nosti organiv zovnishnih znosyn USRR u 1918–1922 rokah (Legal regulation of the activities of the organs of foreign affairs of the Ukrainian SSR in 1918–1922)', *Forum prava*, №2, s.206–210.

15. Frolov, MO., 2004. 'Kompартійно-радянська еліта в Україні: особливості існування та функціонування в 1923–1928 рр. (Communist-Soviet elite in Ukraine: peculiarities of existence and functioning in 1923–1928)', Zaporizhzhja: *Prem'jer*, 799 s.

16. Himej, VV., 2012. 'URSР u mizhnarodnyh vidnosynah periodu blokovogo protystojannja (USSR in the international relations of the period of block confrontation)', *Siverjans'kyj litopys*, №5/6, s.184–190.

17. Shtejnle, OF., 2008. '«Narodzheni revoljucijeu»: formuvannja nomenklaturnoi' elity URSR kincja 1930-h – 1940-h rokiv («Born by the Revolution»: the formation of the nomenclature elite of the Ukrainian SSR in the late 1930s – 1940s)', *Naukovi praci istorychnogo fakul'tetu Zaporiz'kogo derzhavnogo universytetu*, Zaporizhzhja: *Prosvita*, Vyp. XXIV: Social'ni ta nacional'ni chynnyky revoljucij ta reform v Ukrain'ni: problemy vzajemovplyviv, s.202–205.
